

УДК 001+37(477)(092)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2023-18-253-271>

**LIFE AND WORK OF UKRAINIAN SCIENTIST
KOSTANYIN DUBNIAK (1890–1948): FROM
INNOVATION TO OBLIVION**

**ЖИТТЄВИЙ І ТВОРЧИЙ ШЛЯХ УКРАЇНСЬКОГО
ВЧЕНОГО КОСТЯНТИНА ДУБНЯКА (1890–1948):
ВІД НОВАТОРСТВА ДО ЗАБУТТЯ**

Світлана Омельченко,

*Аспірантка Національної
наукової сільськогосподарської
бібліотеки Національної
академії аграрних наук*

України

E-mail:

svitlanaomelchenko66@gmail.

com

ORCID: [http://orcid.org/0000-](http://orcid.org/0000-0003-2531-6864)

0003-2531-6864

Національна наукова

сільськогосподарська

бібліотека Національної

академії аграрних наук України

вул. Героїв Оборони, 10,

м. Київ, Україна, 03127

Svitlana Omelchenko,

*Postgraduate student, National
Scientific Agricultural Library
of the National Academy of
Sciences of Ukraine*

E-mail:

svitlanaomelchenko66@gmail.

com

ORCID: [http://orcid.org/0000-](http://orcid.org/0000-0003-2531-6864)

0003-2531-6864

National Scientific Agricultural

Library of the National

Academy of Sciences of

Ukraine Heroiv Oborony Str., 10

Kyiv, Ukraine, 03127

ABSTRACT

The purpose of the research is to generalize and systematize biographical information and professional achievements of K. Dubniak. The biography of the scientist is full of contradictory facts from birth to death. In a certain way, it fascinated the researcher to study the subject of the study in more deeply. A number

of factors influenced the formation and establishment of a scientific worldview and an active public position: family environment, spiritual upbringing, obtaining a thorough professional education, social environment and his public position during the period of radical political changes of the first decades of the 20th century. It is possible to study the formation and development of many branches of domestic science – natural terminology, local geography, agricultural bibliography and history according to the K. Dubniak's creative heritage. A comprehensive study of the scientist's life path and scientific heritage in Ukrainian and foreign historiography made it possible for the first time to propose a periodization of his scientific, organizational and pedagogical activities. The researcher has defined four periods: Poltava (1890–1908, 1915–1922), Kyiv (1922–1924), Russian (1908–1909, 1915–1916, 1936–1939), and Kharkiv (1909–1914, 1924–1933, 1939–1945). She has described the additional stages in each of them. Within these stages, the researcher has investigated the main directions of the scientist's activity, clarified his professional preferences and briefly mentioned his achievements. This made it possible to outline the novelty of his scientific studies. The scientist was one of the first to introduce a local history component in the activities of library institutions, which were to become the centers of organization and coordination of bibliographic work on an all-Ukrainian scale. In addition, he developed unified scientific and methodical approaches to work with literature, technical processing of bibliography and classification of cards. K. Dubniak became one of the founders of the national branch bibliography built on the principle of local history. He gave significant importance to natural terminology and worked on the development of natural lexicography and compilation of terminological dictionaries. The scientist determined the peculiarities of the etymological origin of local history terms in the Ukrainian language, in particular by including the term «local history bibliography» in the terminological list. He proved that an interdisciplinary approach to Ukrainian local studies is dominant in the further economic

growth and education of the nation and substantiated his own understanding of the place and role of economic geography, which studies the economic region or even the state as separate components of the world economy; developed the theoretical foundations of «production local history». This historical exploration is a kind of commemoration of the memory of the Ukrainian scientist K. Dubniak and an informative source for the study of creative heritage.

Keywords: *Kostyantyn Dubniak, scientist, publishing, geography, agricultural bibliography, natural terminology.*

Постановка проблеми. Життя вченого як драма – із завзятим пошуком нових ідей та їхньої реалізації, професійним визнанням і відкритим цькуванням, зневагою й забуттям майже на століття. Все це випало на долю однієї непересічної особистості, що уособлює у собі цілу епоху, – Костянтина Дубняка (1890–1948). За його творчою спадщиною можна вивчати становлення й розвиток багатьох галузей вітчизняної науки – природничої термінології, краєзнавчої географії, сільськогосподарської бібліографії та історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений історіографічний аналіз проблеми засвідчив, що життєпис і творчу спадщину українського вченого першої половини ХХ ст. К. Дубняка вивчали М. Костриця, К. Мезенцев, О. Шаблій, С. Шевчук та ін. Залучені до наукового обігу нові архівні джерела дозволяють суттєво доповнити наукову біографію вченого в контексті його наукових студій та визначних подій у житті.

Метою дослідження є узагальнення й систематизація біографічних відомостей та професійних здобутків К. Дубняка.

Виклад основного матеріалу дослідження. Варто зазначити, що життєпис ученого сповнений суперечливими фактами вже від початку. Переважна більшість біографічних джерел зазначають дату народження Костянтина Володимировича Дубняков (саме за таким іменем з'явився на

світ майбутній учений) 14 травня 1890 р. Але архівні документи розрізняються щодо цих відомостей. В «Анкеті» наукових працівників Сільськогосподарського наукового комітету України від 28 березня 1923 р. датою народження вказано 28 травня (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф. 331, оп. 2, спр. 37, арк. 18–20). В автобіографії за 1927 р. йдеться уже про 15 травня (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 2330, арк. 3).

Незмінним лишається місце народження – Миргород Лубенського повіту Полтавської губернії. Багатодітна родина Володимира Володимировича Дубняка (1849–16.03.1903) – священника Успенського собору і поважного земського діяча та Марії Климентівни (?–1942), що походила зі збіднілого дворянського роду, поповнилася єдиним сином Костянтином. Окрім нього, подружжя виховувало чотирьох доньок: Олександру (1888 р.н.), Олену (1892 р.н.), Людмилу (1896 р.н.) та Марію (1900 р.н.) (Архів Управління Служби безпеки України в Харківській області, спр. 4280, арк. 7–8 зв.). Родина сповідувала українські національні традиції, володіла власним будинком, величезною для свого часу приватною бібліотекою і 40 десятинами землі. Це, безумовно, вплинуло на формуванні світоглядних поглядів майбутнього вченого.

Початкову освіту здобував у духовних навчальних закладах Полтавщини упродовж 1900–1908 рр. Відмінник навчання, вільно володів російською і німецькою мовами, мав неабиякий хист до українського літературного слова.

Попри волю матері в 1908 р. вирушив до Москви. Там за рік змінив два навчальні заклади – Лазаревський інститут східних мов та Московський комерційний інститут, з якого вже наступного року був відрахований «за неблагонадійність». Знову повернувся до України. Упродовж 1909–1914 рр. навчався на природничому відділенні фізико-математичного факультету Імператорського Харківського університету (нині – Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна), де певний час перебував під наглядом поліції як неблагонадійний студент.

Безпосередню наукову діяльність розпочав саме у рідному Миргороді. У 1917 р. вперше світ дізнався про молодого вченого, який опублікував свою брошуру «Короткий російсько-український словничок термінів природознавства та географії» (Дубняк, 1917). За рік словник був тричі перевиданий. Остання редакція з доповненнями була надрукована вже у власному видавництві К. Дубняка у м. Кобеляки. Того ж року К. Дубняк видав ще одну наукову працю: «Початок – перша читанка після азбуки» (Дубняк, 1917.). Пізніше він неодноразово повертався до рідного Миргорода з метою дослідження природи міста і його околиць. Наприклад, у 1919 р. в передмісті Портянках обстежив майже три десятки садиб та склав список з 62 видів рослин. На основі зібраних й опрацьованих матеріалів у 1924 р. опублікував фундаментальну статтю «До декоративної флори околиці Миргорода на Полтавщині» (Розсоха, 2018).

1917 р. К. Дубняк голосно заявив про себе у культурно-освітньому просторі як дієвий представник українського національного руху і член президії громадської організації «Провіта». Одночасно встигав працювати викладачем у чотирьох освітніх закладах Полтави: жіночій повітового земства і приватній жіночій В.А. Морозовської гімназій, а також Грубешівській школі та ім. І.П. Котляревського. Просвітницьку діяльність продовжив і надалі, зокрема у Полтавському інституті народної освіти як співробітник щоденної літературно-громадської і політичної газети «Рідне слово» – дієвого осередку українського національного руху. У 1920–1921 рр. працював консультантом при Полтавському губернському відділі освіти, а з 1921 по 1922 рр. очолював редакційний відділ Полтавської філії Державного видавництва України.

У полтавський період життя вчений долучився до системної наукової діяльності як прибічник і теоретик краєзнавчої та районної школи в українській економічній географії. Численні наукові студії висвітлював у регіональному

виданні «Господарство Полтавщини» (1921–1922). Як професор Полтавського інституту народної освіти долучився до діяльності Полтавського наукового товариства під егідою Всеукраїнської академії наук. Працюючи науковим співробітником у місцевому історичному архіві та краєзнавчому музеї, всебічно залучав студентство до громадської, просвітницької і наукової роботи.

Київський період у життєписі К. Дубняка розпочався у вересні 1922 р. Він характеризувався співпрацею з науковими установами та вищими навчальними закладами. Творчий доробок цього часу є найбільш плідним. Йому вдалося всебічно розкрити свій хист як науковця, лінгвіста, видавця, просвітника і громадського діяча.

Спочатку в 1922 р. він виконував обов'язки спеціаліста-бібліографа, а вже згодом і до 1927 р. очолював бібліографічно-бібліотечне бюро Сільськогосподарського наукового комітету України (далі – СГНКУ). Паралельно працював викладачем Інституту народного господарства і лектором географії на робітничому факультеті. З вересня 1922 р. виконував обов'язки секретаря географічної секції Комісії краєзнавства при Всеукраїнській академії наук і при Інституті української наукової мови ще й секретаря географічної секції. У 1922–1923 рр. був головою міськкому СГНКУ.

Встановлено внесок К. Дубняка у розбудову науково-дослідчої кафедри сільськогосподарської економіки Київського сільськогосподарського інституту під керівництвом професора С. Веселовського: провадив активну науково-дослідну діяльність, виступав із доповідями, рецензував наукові праці, дискутував у питаннях покращення видавничої складової наукових галузевих установ (Веселовський, 1924).

У січні 1924 р. у зв'язку з остаточним переведенням СГНКУ до Харкова К. Дубняк переїхав туди разом із родиною. Працював у комітеті до його ліквідації 1 жовтня 1927 р. Одночасно до серпня 1925 р. очолював фундаментальну

бібліотеку в Харківському інституті сільського господарства і лісівництва ім. Х. Раковського. Упродовж 1924–1926 навчальних років викладав економічну географію на посаді професора Харківського інституті народної освіти. Одночасно працював у Харківському сільськогосподарському інституті (лише до серпня 1925 р.). З 1925 р. активний член Українського комітету краєзнавства у складі видавничо-редакційної комісії, методичного бюро та бібліографічної комісії (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 601, арк. 47).

У 1925–1927 рр. викладав економічну географію в Комуністичному університеті ім. Артема, а 1927–1929 рр. – у Вечірньому університеті ім. Артема. З квітня 1927 по вересень 1929 рр. працював науковим співробітником, а потім заступником директора Українського науково-дослідного інституту географії і картографії. У 1929–1931 рр. роках викладав економічну географію у Харківському плановому інституті, а в 1931–1932 рр. – у Промисловій академії. У 1932–1933 рр. очолював кафедру і обіймав посаду професора у Харківському педагогічному та гідрометеорологічному інститутах. Одночасно з цим з листопада 1931 по липень 1933 р. працював редактором відділу фізичної географії Української радянської енциклопедії. Упродовж 1933–1934 рр. викладав географію на міських педагогічних курсах. У 1934–1936 рр. – викладач Харківського індустріального опорного робітничого факультету.

Науково-організаційну та педагогічну праці вдало поєднував із науковою роботою в Інституті української наукової мови при Всеукраїнській академії наук. За його списками у 1926–1927 рр. він значився фахівцем з економічної географії. В інституті секретарював у географічній секції природничого відділу. Під його науковим керівництвом здійснювалося розроблення питань методичної організації всієї словникової роботи Інституту української наукової мови, а також упорядкування загальної інститутської картотеки наукової української термінології та номенклатури (Холодний,

1928). Встановлено, що саме К. Дубняк стоїть у витоків заснування у 1927 р. неперіодичного видання «Вісник Інституту Української Наукової Мови». За його безпосередньої участі вийшло друком два випуски: 1928 і 1930 рр.

Восени 1927 р. після призначення директором Українського науково-дослідного інституту географії і картографії С. Рудницького К. Дубняк працював у ньому позаштатним співробітником. Згодом – на посаді наукового співробітника і завідувача відділу описової географії. З березня 1928 р. – заступника директора інституту. В 1928–1929 рр. керував відділом антропологічної географії, що згодом був реорганізований в інститутський відділ економічної географії. Крім того, до кінця 1928 р. завідував відділом описової географії. В цей період К.В. Дубняк – найближчий соратник і друг С.Л. Рудницького. Їхній творчий тандем надихав ученого системно займатися розробкою теоретико-методологічних основ економічної географії та географічної освіти УСРР (Шевчук, 2019).

Незважаючи на підтримку С. Рудницького, робота К. Дубняка в Українському науково-дослідному інституті географії і картографії виявилася нетривалою. Через професійні переконання він стає прибічником однієї із груп, а саме: В. Гериновича. Однак протиріччя всередині колективу змусили його 1 вересня 1929 р. написати заяву про звільнення за власним бажанням і залишити посаду заступника директора та стати науковим співробітником з окладом 105 крб. (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 12, спр. 2330, арк. 4–5)

Упродовж 1929–1934 рр. найбільшу увагу приділяв викладанню фізичної й економічної географії, методиці її викладання у різних вищих навчальних закладах м. Харкова, написанню підручників, словників тощо.

У 1933 р. Державне політичне управління відкрило кримінальне провадження «Справа Українського науково-дослідного інституту географії і картографії», розпочались арешти співробітників і переслідування за «націоналістичні»

переконання, більшість його науковців були безпідставно репресовані (ЦДАВО України, ф. 166, оп. 6, спр. 8595, арк. 59). У 1934 р. К. Дубняку вдалося уникнути арешту й переслідувань карального апарату тогочасної влади. Однак був змушений лишити освітню діяльність у вищій школі і в 1934–1936 рр. працював лише викладачем географії Харківського об'єднаного індустріального робітничого факультету. Разом з викладацькою працею продовжував наукову роботу на посаді співробітника науково-дослідчої кафедри економіки сільського господарства НКО УСРР, а також Інституту української наукової мови.

Загалом нічого визначного у наступні п'ять років у творчості вченого не сталося. Упродовж 1935–1941 рр. він не надрукував жодної публікації чи рецензії. У 1936 р. був змушений виїхати до м. Сталінграда (нині – Волгоград, РФ). Працював викладачем у різних середніх і вищих навчальних закладах РСФСР. У 1936–1938 рр. очолював кафедру географії у Сталінградському педінституті, а 1938–1939 – у Дагестанському педагогічному інституті (м. Махачкала). Крім того, з 25 вересня 1936 по 1 лютого 1938 рр. виконував обов'язки завідувача кафедри географії закладу. Встановлено, що з 1 березня по 1 вересня 1939 р. працював у вищих закладах м. Махачкали – Дагестанському педагогічному і Дагестанському вчительському інститутах відповідно як в.о. завідувача кафедри географії та в.о. доцента фізичної географії і методики географії.

За архівними свідченнями, К. Дубняк був не лише безпартійним, але й не отримав наукового ступеня та відповідно – вченого звання, хоча й видав низку фундаментальних наукових праць. До захисту ним була підготовлена дисертація. Під керівництвом засновника географічного факультету Харківського університету професора О. Івановського.

З поверненням у 1939 р. до Харкова до 1941 р. викладав географію на обласних учительських курсах, був заступником директора Харківських професійних гідрометеорологічних

курсів. У грудні 1941 р. К. Дубняк став одним із організаторів відновлення роботи харківської «Просвіти». Брав участь у розробці її «Статуту». З цією метою фактично поновив і підписав його за зразком 1918–1919 рр. 12 грудня 1941 р. відбулися установчі збори за участю вченого (Дубровський, 1962). К. Дубняк був активним членом «Просвіти» до кінця німецької окупації Харкова. Читав лекції та долучився до проведення вечорів і 34 концертів, створенні Молодого українського театру, заснуванні Музичної студії. У лютому 1942 р. при «Просвіті» в Харкові було організовано українську гімназію. Її завідувачем став А. Червинський, В. Дубровський викладав історію України, а К. Дубняк – географію України та німецьку мову (Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф. Р-1, оп. 23, спр. 523, арк. 34–39). Як член історичної комісії харківської «Просвіти» К. Дубняк брав участь у прийнятті рішень про перейменування міських вулиць та організації виставок, зокрема підготовці експозиції «Україна під більшовицьким ярмом», що відразу була опечатана німецькою владою. Діяльність проукраїнських сил окупованого міста перебувала під пильною увагою як радянської розвідки, так і гестапо. Під егідою «Просвіти» за участі К. Дубняка влітку 1942 р. були впорядковані курси для вчителів.

У період німецької окупації Харкова 1941–1943 рр. К. Дубняк не полишав організаційно-методичної та науково-дослідної роботи: організатор природничо-географічно-методичного відділу, очільник природничо-географічного відділу і географічної секції «Українського наукового товариства», створеного у грудні 1941 р. відділом народної освіти Харківської міської управи під егідою «Просвіти». В УНТ К. Дубняк перебував до літа 1942 р., тобто до його ліквідації, весь період очолюючи природничо-географічно-медичний відділ та його географічну секцію.

Згодом К. Дубняк був звинувачений радянською владою в тому, що влітку 1942 р. входив до складу комісії з «чистки» книжкових фондів бібліотек Харкова під головуванням німця з

представництва «штабу Розенберга». Йому було доручено перевіряти вилучення «небажаних» книг у відділах сільськогосподарської й технічної літератури. Серед інших звинувачень, що містить слідча справа 1945 р., – керівництво комісією з переробки радянських підручників і програм на антирадянські, підкреслення у програмах з географії можливої ролі Німеччини у визволенні України.

З лютого 1942 р., щоб хоч якось утримувати родину в умовах окупації, К. Дубняк торгував у книжковому кіоску книжками і канцелярським приладдям, частково співпрацював з місцевою редакцією газети «Нова Україна». Під час другої окупації фашистами м. Харкова у березні 1943 р. у газеті «Нова Україна» (редакція у цей період розміщувалась у м. Полтаві) опублікував етнографічний нарис «Зелені свята», підписаний псевдонімом Семен Кравченко. Після визволення міста від окупантів 12 листопада 1944 р. влаштувався у Харківський відділ гідрометеорологічного інституту на посаду заступника начальника з навчальної роботи Харківських гідрометеорологічних курсів.

З поновленням у Харкові радянської влади був заарештований на підставі показів двох учених, колишніх членів «Просвіти» від 5 лютого 1945 р. На допитах учений тримався гідно, називаючи лише прізвища тих, хто емігрував. На питання, які мав надії, пов'язані з окупацією німцями України, відповідав, що думав, що, в кращому випадку, Україна отримає державну самостійність, можливо, й під протекторатом німців. 11 червня 1945 р. військовим трибуналом К. Дубняка було засуджено до 20 років каторжних робіт за статтю «зрада Батьківщині». Учений помер у віці 58 років десь на півдні Сибіру. Місце поховання невідоме. А ім'я до цього часу є не реабілітованим. Через 10 років після смерті чоловіка, у 1958 р. дружина вченого зверталася зі скаргою до Генпрокуратури СРСР, в якій просила переглянути вирок. Після недбалого перегляду справи отримала відмову.

За давністю часу рідних вченого встановити нині не вдалося. 17 лютого 1945 р. під час допиту він повідомив про членів своєї сім'ї та родичів: дружина Олена Миколаївна, 1892 р.н., українка, донька дякона, домогосподарка; чотири сестри: Строгис Марія Володимирівна, 1900 р.н., проживала в м. Харкові у період окупації, була різноробочою в конторі; Гончарова Олена Володимирівна, 1892 р.н., на окупованій території не проживала, працювала рахівником чи бухгалтером у Нижньоказахстанській області; Процакевич Людмила Володимирівна, 1896 р.н., у період окупації до травня чи червня 1942 р. у м. Харкові та працювала рахівником у бюро, а потім переїхала до м. Миргорода; Гемба Олександра Володимирівна, 1888 р.н., у період окупації до травня чи червня 1942 р. мешкала у м. Харкові, працювала майстром у бюро, потім також виїхала до м. Миргорода (невідомо, чим обидві сестри займалась після переїзду). Рідні К. Дубняка не піддавались репресіям, не служили у Червоній армії. Учений свідчив, що чоловіка сестри Процакевича репресовано в 1937 р., а чоловіка іншої сестри Строгиса – в 1938 р. Не полишаємо надії віднайти нащадків.

Висновки. Комплексне дослідження життєвого шляху і наукової спадщини вченого в українській і зарубіжній історіографії дало змогу вперше запропонувати періодизацію його науково-організаційної та педагогічної діяльності:

I період (1890–1908, 1915–1922) – полтавський період.
Умовно його поділяємо на два етапи:

1 етап (1890–1908): навчання, формування світогляду і наукових переконань науковця, на які значний вплив мало родинне та духовне оточення і виховання, умови навчання і спілкування з викладачами духовного училища та семінарії, участь у студентських заворушеннях.

2 етап (1915–1922): набуття педагогічного досвіду в навчальних закладах Миргорода, Кобеляки, Полтави, реалізація знань, практичних навичок та організаторських здібностей вченого як фахівця з базовою духовною і

педагогічною освітою, долучення до процесів українізації, просвітницького і націоналістичного руху під керівництвом історика і бібліографа Симона Наріжного. Це окреслило подальші перспективи вченого як активного дослідника і прогресивного освітянина. Результатом перших наукових пошуків стало заснування власного видавництва та видання словника і абетки.

Найбільш повно К. Дубняк реалізував свій фаховий і творчий потенціал як лектор природничо-математичного факультету природничо-географічної секції (очолював В. Ніколаєв) і професор географії (на посаді) Полтавського інституту народної освіти (ректор В. Шепотьєв). Він брав участь у розбудові структури і змісту освіти місцевого ІНО разом з професорами Ф. Матвієнко-Гарнагою, М. Самбікіним М. Сумцовим, О. Булдовським, М. Гавриленком та ін. Стояв у витоків запровадження географії у навчальному процесі середніх і вищих навчальних закладів Полтавщини та України.

II період (1922–1924) – київський: переважно науково-організаційна та педагогічна діяльності. Вчений долучився до роботи у СГНКУ, очолив бібліографічно-бібліотечне бюро і зайнявся розробкою науково-методичних основ бібліографування сільськогосподарської літератури за краєзнавчим принципом. Вперше запровадив та обґрунтував термін «краєзнавча бібліографія». Розробив науково-методичні основи вітчизняної галузевої бібліографії. Аргументував принципи і завдання організації науково-дослідницької діяльності студентів і викладачів, потреби створення, розширення науково-дослідних кафедр і наукових шкіл, активізації видавничої діяльності тогочасних освітніх закладів. Практичні результати своїх наукових прагнень продемонстрував як активний співробітник новоствореної кафедри сільськогосподарської економії Київського сільськогосподарського інституту, Київських науково-дослідних кафедр під керівництвом професора С. Веселовського, з яким тісно працював на видавничій ниві в

СГНКУ. Став членом економічної секції з підсекцією колективізації Агрономічного гуртка Київського сільськогосподарського інституту.

III період (1908–1909, 1915–1916, 1936–1939) – російський поділяється на три етапи.

1-й етап (1908–1909): роки творчих пошуків під час нетривалого навчання у Московському Лазаревському інституті східних мов, приватному закладі освіти, Московському комерційному інституті – першому економічному вузі Росії з підготовки управлінців і економістів. Брав участь у громадських студентських організаціях, проведенні студентських страйків і демонстрацій, внаслідок чого потрапив під нагляд поліції.

2-й етап (1915–1916): час вимушеної еміграції у розпалі Першої світової війни. Провадив педагогічну діяльність у реальній школі с. Благодарне Ставропольської губернії.

3-й етап (1936–1939): з метою уникнення переслідувань карального апарату радянського режиму був змушений виїхати з України та зайнятися педагогічною справою у Сталінградському і Дагестанському педагогічних інститутах (м. Махачкала).

IV період (1909–1914, 1924–1933, 1939–1945) – харківський теж є 3-етапним:

1-й етап (1909–1914): навчання на природничому відділі фізико-математичного факультету Імператорського Харківського університету та час активної революційної діяльності.

2-й етап (1924–1933): найбільш тривалий і результативний період теоретико-методологічної, науково-дослідної, краєзнавчо-географічної, бібліографічної й освітньої роботи. Займав посаду професора ХІНО, викладав курси економічної географії і краєзнавства. Завідувач фундаментальної бібліотеки Харківського сільськогосподарського інституту, викладач економічної географії в Інституті марксознавства – Комуністичному

університеті та вечірньому університеті ім. Артема. Здійснював педагогічну діяльність у навчальних закладах: Плановий інститут; Промислова академія, гідрометеорологічний інститут, педагогічний інститут професійної освіти, Харківські педагогічні курси; Харківський об'єднаний індустріальний робітфак, Український комітет краєзнавства, Інститут української наукової мови, Український науково-дослідний інститут географії і картографії.

3-й етап (1939–1945): фундатор і активний член харківської «Просвіти», підписант разом з іншими просвітянами «Статуту» відновленої «Просвіти» (кінець грудня 1941 р.), керівник методичної комісії і природничо-географічно-методичного відділу Українського наукового товариства; професор Художньо-ремісничої школи при Художньому інституті, лектор обласних учительських курсів, Харківських професійних гідрометеорологічних курсів, Харківського гідрометеорологічного інституту. До харківської газети «Нова Україна» подав 20 публікацій антибільшовицького й антисемітського змісту. В окупованому Харкові як член «Просвіти», Громадського комітету та УНТ долучився до антирадянської націоналістичної діяльності, наукового і культурного життя міста.

Тернистим виявився життєвий і творчий шлях К. Дубняка. Цей нарис інтелектуальної біографії є своєрідним вшануванням пам'яті українського вченого та інформативним джерелом для дослідження творчої спадщини. За результатами проведеної історичної розвідки можна переконливо зауважити, що на формування й утвердження наукового світогляду та активної громадянської позиції вплинула низка чинників: родинне оточення, духовне виховання, здобуття ґрунтовної фахової освіти, соціальне оточення і його громадянська позиція за часів кардинальних політичних змін перших десятиліть ХХ ст. У процесі дослідження розширено та поглиблено джерельну базу, що стало основою об'єктивного детального аналізу багатоаспектної науково-організаційної діяльності і

творчої спадщини К. Дубняка. Все разом дозволило хронологічно визначити й проаналізувати найголовніші віхи життєпису непересічної особистості в історії України. Переконані, що ця постать ще знайде своє місце в історіографічному дискурсі.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Управління Служби безпеки України в Харківській області. Спр. 4280. Т. 1. Арк. 7–8 зв.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. Ф. 331. Оп. 2. Спр. 37. Арк. 18–20.
3. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 12. Спр. 2330. Арк. 3–5.
4. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 601. Арк. 47.
5. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 8595. Арк. 59.
6. Центральний державний архів громадських об'єднань України. Ф. Р. 1. Оп. 23. Спр. 523. Арк. 34–39.
7. Веселовський С. Науково-дослідча катедра сільсько-господарської економіки // Київський політехнічний і Київський сільсько-господарський інститути. XXV років. 1898-1923. Ювілейний зб. К.: Київ-Друк, 1924. С. 253–255.
8. Дубняк К. Короткий російсько-український словничок термінів природознавства та географії. Миргород, 1917. 32 с.
9. Дубняк К. Початок. Читанка після азбуки / Укр. вид-во К.В. Дубняка. Кобеляки на Полтавщині. 1917.
10. Дубровський В. Відродження української душі (З спогадів «Через 20 років»). Наш Клич (Буенос-Айрес, Аргентина). 1962. Ч. 12. С. 5.
11. Розсоха Л.О. Миргородець Кость Дубняк. Прапор перемоги. 2018. № 2. С. 4
12. Холодний Г. Стан та перспективи наукової роботи Інституту Укр. Наукової Мови. Доповідь у Раді Академії 5.XI.28. Київ, 1928. С. 12.
13. Шевчук С.М. Професор географії Кость Дубняк: наук. вид. ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава: ТОВ «АСМІ», 2019. 299 с.

REFERENCES

1. Arhiv Upravlinnja Sluzhbi bezpeki Ukrainy v Harkivs'kij oblasti [Archive of the Office of the Security Service of Ukraine in the Kharkiv region]. File 4280, vol. 1. [in Ukrainian].
2. Centralnij derzhavnij arhiv vishhih organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine]. F. 331, inv. 2, file. 37. [in Ukrainian].
3. Centralnij derzhavnij arhiv vishhih organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166, inv. 12, file 2330. [in Ukrainian].
4. Centralnij derzhavnij arhiv vishhih organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166, inv. 6, file 601. [in Ukrainian].
5. Centralnij derzhavnij arhiv vishhih organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy [The Central State Archive of Higher Authorities and Administration of Ukraine]. F. 166, inv. 6, file 8595. [in Ukrainian].
6. Centralnij derzhavnij arhiv vishhih organiv vlady ta upravlinnja Ukrainy [The Central State Archive of Public Associations of Ukraine]. F. P 1, inv. 23, file 523. [in Ukrainian].
7. Veselovskii, S. (1924). Naukovo-doslidcha katedra silsko-hospodarskoi ekonomii [Research Department of Rural Economy]. Kyiv. 235–255. [in Ukrainian].
8. Dubniak, K. (1917). Korotkyi rosiisko-ukrainskyi slovnychok terminiv pryrodoznavstva ta heohrafiï [Short Russian-Ukrainian Dictionary of Natural Science and Geography Terms]. Myrgorod. 32. [in Ukrainian].
9. Dubniak, K. (1917) Pochatok. Chytanka pislia azbuky [Beginning. Reader after the Alphabet]. Kobelyaku. [in Ukrainian].
10. Dubrovskiy, V. (1962). Vidrozhennia ukrainskoi dushi (Z spohadiv «Cherez 20 rokiv») [Revival of the Ukrainian soul (From the memories «After 20 years»)]. Nash Klych. 12. 5. [in Ukrainian].

11. Rossoha, L.O. (2018). Myrhorodets Kost Dubnyak [A resident of Myrhorod Kost Dubnyak]. Prapor peremohy. 2. 4 [in Ukrainian]

12. Kholodnyi, H. (1928). Stan ta perspektyvy naukovoi roboty Instytutu Ukr. Naukovoi Movy. Dopovid u Radi Akademii 5.KhI.28. [State and prospects of scientific work of the Institute of Ukrainian Scientific Language. Report to the Council of the Academy November 5, 1928]. Kyiv. 12. [in Ukrainian].

13. Shevchuk, S.M. (2019). Profesor heohrafiyi Kost Dubnyak [Professor of Geography Kost Dubnyak]. Poltava. 229. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є узагальнення й систематизація біографічних відомостей та професійних здобутків К. Дубняка. Варто зазначити, що життєпис ученого сповнений суперечливими фактами від народження до смерті. Певним чином це захоплювало мене як дослідницю глибше поринати в історичне дослідження. За результатами проведеної історичної розвідки можна переконливо зауважити, що на формування й утвердження наукового світогляду та активної громадянської позиції вплинула низка чинників: родинне оточення, духовне виховання, здобуття ґрунтовної фахової освіти, соціальне оточення і його громадянська позиція за часів кардинальних політичних змін перших десятиліть ХХ століття. За творчою спадщиною К. Дубняка можна вивчати становлення й розвиток багатьох галузей вітчизняної науки – природничої термінології, краєзнавчої географії, сільськогосподарської бібліографії та історії. Комплексне дослідження життєвого шляху і наукової спадщини вченого в українській і зарубіжній історіографії дало змогу вперше запропонувати періодизацію його науково-організаційної та педагогічної діяльності. Визначено чотири періоди: полтавський (1890–1908, 1915–1922), київський (1922–1924), російський (1908–1909, 1915–1916, 1936–1939) та

харківський (1909–1914, 1924–1933, 1939–1945). У кожному з них охарактеризовано додаткові етапи. У межах цих етапів досліджено основні напрями діяльності вченого, з'ясовано його професійні вподобання та коротко зазначено здобутки. Це дало можливість окреслити новизну його наукових студіювань. Учений одним із перших запровадив краєзнавчу складову в діяльності бібліотечних установ, що мали стати центрами організації та координації ведення бібліографічної роботи у всеукраїнському масштабі; виробив єдині науково-методичні підходи до роботи з літературою, технічної обробки бібліографії та класифікації карток; став одним із основоположників вітчизняної галузевої бібліографії, побудованої за краєзнавчим принципом; надавав важливого значення галузевій термінології; працював над розробленням природничої лексикографії та укладанням термінологічних словників; визначив особливості етимологічного походження краєзнавчих термінів в українській мові, зокрема увівши до термінологічного переліку поняття «краєзнавча бібліографія»; довів, що міждисциплінарний підхід до українського краєзнавства є домінантою подальшого економічного зростання й освіченості нації; обґрунтував власне розуміння місця і ролі економічної географії, що вивчає економічний регіон чи навіть державу як окремі складові світового господарства; розробив теоретичні основи «виробничого краєзнавства». Ця історична розвідка є своєрідним вшануванням пам'яті українського вченого та інформативним джерелом для дослідження творчої спадщини.

Ключові слова: Костянтин Дубняк, учений, видавнича справа, географія, сільськогосподарська бібліографія, природнича термінологія.